

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א

פר' חיי שרה

מילה קודם זמנה

דעת המנ"ח שאין בזה איסור * דעת המל"מ שיש בזה איסור וכן קטורה נהרג ע"ז * שאילת יעקב מחלק בין חמץ קודם פסח למילה קודם זמנה * ראייה מזה שמותר למול בשבת * תפילין בשבת לנימול קודם זמנו * תפילין למי שאינו יודע מתי שבת * ראייה מנולד בין השמשות שנימול בתשיעי ולא השמיני * ספק מצוה נדחה מפני ודאי מצוה שלאחר זמן

וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים (כא, ד)

דעת המנ"ח שאין בזה איסור

המנחת חינוך (מצוה ב אות כב) יצא לחדש, שהמל תינוק לפני זמנו, אף שלא קיים מצות מילה, שכן המצווה הוא דווקא מיום השמיני והלאה, ואז כבר לא יהיה לו ערלה, מכל מקום לא עבר על שום איסור, ואף לא על לאו הבא מכלל עשה.

מעמו של המנחת חינוך הוא, שאף יש חיוב למול מיום השמיני, מכל מקום - סובר המנחת חינוך - שמצווה זו מוגבלת מיום השמיני והלאה, ולפני הזמן הזה אין מצוה כלל, ולכן אין שום איסור מה שמל קודם זמן המצווה, כשעדיין לא חל עליו כלל החיוב. וכמו השורף חמץ קודם זמן הביעור, שאף שלא קיים מצות תשבתו, מכל מקום לא עבר על מצות תשבתו בזה ששרף קודם הזמן, מאחר שעדיין לא חל עליו אז חיוב תשבתו כלל^א.

אף שלפי המנחת חינוך אין איסור במילה קודם הזמן, מכל מקום יש בזה ביטול מצות עשה, היינו שהביא על עצמו שלא יוכל לקיים את המצווה כשיגיע זמנו, ויש בזה משום מניעת חיוב מצוה, שמבואר במנחות (מא.), לענין הלובש בגד שאין בו ארבע כנפות ומונע עצמו ממצות ציצית, שנענש על זה בעידן דריתחא^ב.

דעת המל"מ שיש בזה איסור וכן קטורה נהרג ע"ז

אלא שהמנחת חינוך מביא, שבמשנה למלך (הל' מלכים פ"י ה"ו) מפורש שלא כדבריו. שכתב, שלדעת הרמב"ם (שם פ"ט ה"ד) שכן נח נהרג גם על איסור עשה, אם כן בן קטורה, שהוא בן נח אבל חייב במילה, אם מל קודם שמונה נהרג, שהרי עבר על עשה. עכ"ד. ולפי המנחת חינוך הרי לא עבר על שום עשה, משום שקודם שמונה עדיין אין שום מצוה עליו, ואינו אלא גורם שלא יתקיים המצווה בבוא הזמן, ועל זה ודאי אינו נהרג.

כאמור המנחת חינוך חולק על המשנה למלך, ולדעתו ודאי אין בן קטורה נהרג אם מל לפני יום השישי. וגדולה מזו כתב המנחת חינוך, שלדעתו ישראל אין עובר בזה על עשה, יתכן שבן קטורה מותר לו אף לכתחילה חתוך הערלה קודם הזמן, מאחר שאינו מחויב כלל להביא עצמו לידי מצוה, ורק אם הגיע זמן המצוה מחויב למול.

שאילת יעקב מחלק בין חמץ קודם פסח למילה קודם זמנה

זקני השאילת יעקב (ס" פט) השיג על המנחת חינוך^ג, ולדעתו ודאי עובר על מצות עשה של מילה כשמל את בנו קודם יום השמיני, מאחר שמאז שנולד לו הבן זכר יש חזקת חיוב על האב למול את בנו כשיהיה בן שמונת ימים. ואין הדבר דומה לחמץ קודם זמן הביעור, ששם כל שלא הגיע חצי היום אף שיש לו חמץ בביתו, אין שום התחלה למצות תשבתו.

והנה ידוע מה שכתב התוס' רי"ד (קידושין כט.) לבאר מה שצריך פסוק לפטור את הנשים ממילת בניהם, ואף שאין מלין בלילה, ולכאורה הרי הוא מצות עשה שהזמן גרמא, כתב התור"ד: 'אף על גב שמילת הבן יש לה זמן, נהי דקבוע הזמן לבן הנימול, אבל האב שציוהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן, שבין ביום ובין בילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו'. ולכן הוי מצות עשה שאין הזמן גרמא, וצריך פסוק מיוחד לפטור תא הנשים.

לפי דברי התור"ד אלו פשוט הדבר שאין להשוות בין חמץ קודם הזמן למילה קודם הזמן, שהרי במילה האב מחויב במילת יום השמיני אף קודם הזמן, ולכן לא שייך לומר שאינו עובר על מצות מילה כשמל קודם הזמן, שכן גם קודם הזמן הוא מחויב כבר בהתעסקות במילת הבן בזמנו, ואם מל את הבן לפני הזמן, ביטל את המצוה.

אלא שגם לחולקים על התור"ד^ד, וסוברים שאין תחילת מצות מילה אלא מיום השמיני ואילך, מכל מקום סובר השאילת יעקב שאין לדמות מילה לחמץ, שבמילה אף שאין

א. מתוך דברי מנחת חינוך אלו מבואר, שסובר שאף שהשורף החמץ קודם זמן הביעור אינו עובר באופן זה על מצות תשבתו, מכל מקום לא קיים מצות תשבתו אם לא היה לו חמץ בזמן הביעור, אמנם במצות תשבתו (מצוה ט אות א) האריך לחקור בזה, שיתכן שמצות תשבתו הוא שלא יהיה לו חמץ בזמן הביעור, ולפי צד זה, לא רק שלא עבר על מצות תשבתו, אלא אף קיים את המצוה, אף אם לא היה לו חמץ כלל.

ב. ראה מה שכתבנו בענין בזה של ביטול מצות עשה בבאר יעקב (ה"א, פרשת שמות).

ג. התשובה שם ממוענת להגאון גאב"ד בוקארעשט, וכתב לו השאילת יעקב בראשית הדברים: 'מפני שראיתי בקונטרס דהדרת גאנוו נ"י שהוא תלמידו של הגאון בעל מנחת חינוך, על כן תרי תמיהא מדכר דכירנא במנחת חינוך'. והתמיהה הראשונה הוא ההשגה המובאת כאן.

ד. הכונה לשאר הראשונים בקידושין שם, שלא תירצו כדבריו, אלא תמהו באמת למה לא הוי מילה מצות עשה שהזמן גרמא, ראה בבאר יעקב (ה"א פרשת נשא) שהבאנו את דבריהם, והארכנו בזה.

חיוב גמור לפני הזמן, מכל מקום יש עליו חזקת חיוב מאז שנולד הבן^ה, מה שאין כן בחמץ שעד שלא הגיע זמן הביעור אין עליו שום חזקת חיוב¹.

ראייה מזה שמותר למוץ בשבת

השאלות יעקב כתב להוכיח כדבריו, שהמל את התינוק לפני שמונת הימים עובר בעשה, מזה שהתורה התירה למוץ את התינוק בזמנו בשבת, ואם כל התועלת הוא רק שתינוק לא יהיה ערל, והמל קודם הזמן לא עבר על שום עשה, אם כן למה צריך לדחות את השבת מחמת זה, והרי אפשר לחתוך בחול קודם זמנו.

תפילין בשבת לנימוץ קודם זמנו

לפי זה – שמי שמלו אותו קודם זמנו נחשב שעבר על הברית – היה אפשר לדון ולומר, שמי שמלו אותו קודם זמנו יניח תפילין בשבת, שכן הטעם ששבת לאו זמן תפילין מבואר בגמ' (עירובין צו): 'רבי עקיבא אומר, יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים, תלמוד לומר (שמות יג, ט) והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך, מי שצריכים אות, יצאו שבתות וימים טובים שהן גופם אות'. והסמ"ג מבאר בזה, שכל אחד מישראל צריך שתי אותות כשני עדים, דהיינו אות ברית ואות תפילין, ובשבת אות שבת ואות ברית. ע"כ. לאור הדברים האמורים היה נראה, שהחותך את הערלה קודם לזמנו, יחוייב בהנחת תפילין בשבת, שהרי אין לו אלא אות אחת, והוא האות של שבת, אבל אין לו את האות של מילה.

אמנם השאלת יעקב עצמו שם כתב, על פי מה שכתבו הרדב"ז (ח"ד סי' ב אלפים שלד) והתרומת הדשן (כתבים סי' ח) לענין מי שמתו אחיו מחמת מילה, שאין מלין אותו, שמכל מקום אינו מניח תפילין בשבת, ואף על פי שאין לו אלא אות אחת, מכל מקום התורה לא חילקה בזה בין אדם לאדם, אלא השוותה מידותיה לומר ששבת לאו זמן תפילין, וטעם הנ"ל אינו אלא דרך אגדה. ואם כן הוא הדין לענינינו, שאף שהמל קודם שמיני ביטל ממש את אות הברית, מכל מקום אין מחלקין בזה, וגם הוא אינו מניח תפילין בשבת. עכ"ד.

תפילין למוץ שאינו יודע מתי שבת

איברא שמצינו במי שהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, שנפסק בשו"ע (או"ח סי' שדמ סעי' א) שעושה מלאכה בכל יום כדי פרנסתו, ומונה שבעה ימים מאז שנתן אל לבו את שכחתו, וביום השביעי מקדש. ונסתפק הביאור הלכה (שם ד"ה אפילו) מה דינו לענין הנחת תפילין, עיין שם שמצדד לומר שחייב להניח תפילין בכל יום, וגם ביום השביעי, שהרי צריך

ללכת אחר הרוב, ורוב הימים הם ימי חול. ועוד טעם לחייבו בתפילין, כתב הביאור הלכה על פי הנ"ל, שמה שאין מניחים תפילין בשבת הוא משום ששבת עצמו הוא אות, ואם כן מי שאינו יודע מתי שבת, שהדין הוא עושה בו מלאכה לפרנסתו, אין בו היכר, ולכן יש לו להניח תפילין².

ובתב הביאור הלכה שם, שאין להקשות לפי זה, כל חולה שיש בו סכנה שמותר לחלל עליו את השבת, יהא חייב בתפילין, שכן אין לו את האות של שבת, וכמו מי שאינו יודע מתי שבת. ומבאר החילוק ביניהם, שבחולה אף שמותר לחלל את השבת עדיין יש היכר בינו לכל הימים, שבכל יום הוא מותר בכל המלאכות מה שאין כן בשבת שמותר רק מה שיש בו תועלת לרפואתו, מה שאין כן ההולך המדבר, ששוה אצלו יום השבת לכל הימים, שבכל יום אסור במלאכות חוץ ממה שצריך לפרנסתו לאותו היום.

ראייה מנו"ד בין השמשות שנימוץ בתשיעי וז"א השמיני

עוד יש להקשות על המנחת חינוך, הסובר שאין איסור במילה קודם יום השמיני, ממשנה מפורשת בשבת (קלו). שמפורש שם שהנולד בבין השמשות נימול בתשיעי, היינו שמעדיפים למוץ בספק תשיעי מלמול בספק שביעי, שבספק שביעי יתכן שעדיין לא הגיע זמנו, ובספק תשיעי ודאי הגיע זמנו.

אולם לפי המנחת חינוך הנ"ל, הרי אין שום איסור במילה בשביעי, ואם כן היה עדיף לכאורה למוץ בשמיני, מלמול בתשיעי, שהרי בתשיעי יתכן שעבר על איסור, שלא מל את התינוק בזמנו, מה שאין כן במל בשמיני, שאף אם עדיין לא היה שמונה ימים לא עשה שום איסור, ואם כן מצד ספיקא דאורייתא לחומרא היה צריך למוץ בשמיני. ומוכח שגם במל בתוך שמונה יש איסור, ודלא כמנחת חינוך. וכן כתב להעיר על המנחת חינוך בכתבי רבי אברהם גניחובסקי (פנינים גליון תב), והסיק בצריך עיון גדול.

ספק מצוה נדחה מפני ודאי מצוה שלאחר זמן

והנראה לומר ביישוב דעת המנחת חינוך, שהוא סובר, שאף שאין איסור במילה בשביעי, מכל מקום מאחר שביום התשיעי ודאי מקיים מצוה, וביום השמיני הוא רק ספק מצוה, וספק שמא לא קיים מצוה כלל, שיתכן שעדיין הוא יום השביעי, לכן התורה מתרת לו להמתין למחר, ולדחות את הספק מצוה מפני הודאי מצוה, שיוכל לקיים למחרת.

אלא שצריך לעיין בדבר זה, האם כנים הדברים. וכעת לא מצאתי דוגמא לזה, שניתנה ספק מצוה לידחות כדי שיוכל לקיים ודאי מצוה אחר כך.

ה. עיין שם שהשווה חזקה זו למה שמבואר ביבמות (ל) גבי אשה שבעלה עדיין חי, ומכל מקום יעש לה חזקה שאם ימות בעלה לא תהא זקוקה ליבם משום שצורתה היא ערוה על היבם. מוכח מזה ששייך כבר חזקת היתר אף כשעדיין לא שייך הענין, שהרי בעלה חי, ועדיין לא נפלה ליבום. והוא הדין לענינינו, שאף שעדיין אין שום חיוב קודם שמונת הימים, מכל מקום יש כבר חזקת חיוב על האב משנולד הבן, שכשיגיע היום השמיני מחויב למולו. ויש לפקפק בהשוואה זו.

ו. עוד סברא כתב שם, שיש איסור במילה קודם הזמן, שהרי בתורה מפורש שהמילה הוא ברית בין הקב"ה ובין בני ישראל, ואם כן זה שחותך את הערלה, וגורם שלא יוכלו לקיים את המילה, הרי הוא מראה בזה שאינו חפץ בברית זה. וביותר על פי מה שמבואר במדרש רבה (בראשית פרשה יא) ששאל פילוסופוס את רבי הושעיה 'אם חביבה המילה למה לא ניתנה לאדם הראשון', היינו שלמה לא נברא האדם כך בלי הערלה, והשיב לו, 'כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכה עשייה, כגון החרדל צריך למתק, התורמוס צריך למתק, החיטים צריכים להיטחן, אפילו אדם צריך תיקון'. עכ"ל. (ומביא מחותנו המהר"ם שיק שפירש בזה את הפסוק (בראשית א, כו) נעשה אדם בצלמנו, שהאדם צריך להשתתף עם הקב"ה בתיקון שלימות עצמו). הרי מפורש שרצון השם הוא שיעשה תיקון על ידי המילה, ועל ידי חיתוך הערלה קודם זמנו הרי הוא מבטל תיקון זה.

ז. וכן כתב בשו"ת דובב משרים (ח"ב סי' יח). וראה מה שכתב שם עוד בענין ברכה על הנחת תפילין באופן זה.